

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС СВЯНЪТ НА ИСТОРИЯТА

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

На 20 септември 1792 Йохан Волфганг фон Гьоте (който бил придружил Ваймарския херцог в едно военно шествие до Париж) видял първата войска на Европа, необяснимо отблъсната при Валми от някакви френски опълчения, и рекъл на своите объркани приятели: *На това място и на днешния ден започва една епоха в историята на света и можем да кажем, че сме присъствали на зараждането ѝ.* От този ден са изобилствали историческите дни и една от задачите на правителствата (особено в Италия, Германия и Русия) е било да ги измайсторяват или да ги наподобяват, с обилие от предварителна пропаганда и с упорстваща гласност. Такива дни, в които се забелязва влиянието на Сесил Б. дьо Мил, имат по-малка връзка с историята, отколкото с журналистиката. Аз подозирам, че историята, истинската история, е по-свенлива и че нейните съществени дати могат да бъдат също тъй в продължение на дълго време тайни. Един китайски прозаик е отбелязал, че еднорогът по силата на своята неправилност трябва да мине незабелязан. Очите виждат каквото са привикнали да виждат. Тацит не доловил Разпятието, при все че книгата му го отбелязва.

До това размишление ме отведе една случайна фраза, която съзрях, разлиствайки историята на гръцката литература, и която ме заинтересува, понеже е леко загадъчна. Ето фразата: *Доведе един втори актьор.* Спрях, уверих се, че субектът на това тайнствено действие е Есхил и че той, както се чете в четвърта глава на Аристотеловата *Поетик*, „увеличи от един на двама броя на актьорите“. Знайно е, че драмата се роди от Дионисиевото боговерие — първоначално един-единствен актьор, *хипокритът*, издигнат от котурна, предрешен в черно или пурпурно и с лице, уголемено от маска, споделял сцената с дванадесетте души от хора. Драмата била една от церемониите на култа и, както всяка обредност някога, рискувала да бъде неизменна. Това е могло да се случи, но един ден, петстотин години преди християнската ера, атиняните видели с почуда и може би с възмущение (Виктор Юго се догажда за последното) неогласената поява на един втори актьор. В онзи ден на една предалечна пролет, в онзи медноцветен театър какво ли са си помислили, какво ли са почувствали точно? Може би нито изумление, нито възмущение, може би само начало на учудване. В *Туксуланските беседи* се казва, че Есхил постъпил в питагорейския орден, ала никога не ще узнаем дали е предусетил, поне по несвършен начин,

значимостта на онова преминаване от едно към две, от единствеността към множествеността и така към безкрайното. С втория актьор влезли диалогът и неопределените възможности за въздействие на едни характери върху други. Един пророчески зрител би видял, че множество бъдещи прояви го съпътстват: Хамлет и Фауст, и Сигизмунд, и Макбет, и Пер Гинт, и други, които нашите очи все още не могат да отграничат.

Друг исторически ден открих в хода на моите четения. Случило се е в Исландия, през XIII век от нашата ера; да речем, в 1225 г. За поука на бъдещите поколения историкът и полиграфът Снори Стурлусон в своето имение в Боргар фиорд описвал последното начинание на прочутия крал Харалд Сигурдарсон, наречен Безпощадния (Хардрада), който преди бил воювал във Византия, в Италия и в Африка. Тостиг, брат на саксонския крал на Англия — Харолд, син на Годуин, жадувал за власт и бил издействал подкрепата на Харалд Сигурдарсон. С норвежка войска слезли на източния бряг и превзели замъка на Йорвик (Йорк). На юг от Йорвик ги пресрещнала саксонската войска. След като е оповестил предходните събития, текстът на Снори продължава: „Двадесет конници се приближили до редиците на нашественика; мъжете, а също и конете били облечени в желязо. Един от конниците викнал:

— Тук ли е граф Тостиг?

— Не отричам, че съм тук — казал графът.

— Ако наистина си Тостиг — казал конникът, — идвам да ти река, че твоят брат ти предлага прошката си и една трета от кралството.

— Ако приема — казал Тостиг, — какво ще даде на крал Харалд Сигурдарсон?

— Не го е забравил — отвърнал конникът. — Ще му даде седем стъпки английска земя и, нали е толкова висок, още една.

— Тогава — казал Тостиг — кажи на твоя крал, че ще се бием, докато умрем.

Конниците си отишли. Харалд Сигурдарсон попитал замислен:

— Кой беше този рицар, който говори тъй добре?

— Харолд, син на Годуин.“

Други глави разказват, че преди да залезе слънцето този ден норвежката войска била разбита. Харалд Сигурдарсон загинал в

битката, а също и графът (*Земният кръг*, X, 92).

Има един вкус, който нашето време (погнусени може би от тромавите наподобявания на професионалистите родолюбци) обикновено не долавя без известно Опасение: стихийният вкус на героичното. Уверяват ме, че *Поемата за моя Сид* криела този вкус; аз го почувствах безпогрешно в стиховете на *Енеидата* („Сине, от мене научи храбростта и истинската твърдост; от други — успеха“), в англосаксонската балада на Малдън („Моят народ ще плати данъка с копия и стари мечове“), в *Песента за Ролан*, у Виктор Юго, у Уитман и у Фокнър („Лавандулата, по-силна от мириса на конете и храбростта“), в *Епитафия за една наемническа войска* от Хаусмън и в „шестте стъпки английска земя“ на *Земният кръг*. Зад привидната простота на историка: има една тънка психологическа игра. Харолд се преструва, че не познава брат си, за да забележи последният на свой ред, че не бива да го разпознае; Тостиг не го предава, ала няма да предаде и своя съюзник; Харолд, готов да опрости брат си, ала не и да търпи намесата на норвежкия крал, постъпва по много разбираем начин. Нищо няма да кажа за словесната сръчност на отговора му: да даде една третина от кралството, да даде шест стъпки земя^[1].

Има едно-единствено нещо, по-възхитително от възхитителния отговор на саксонския крал: обстоятелството, че ирландец, човек от кръвта на победените, е увековечил това обстоятелство. Все едно картагенец да ни е завещал паметта за подвига на Регул. С право писал Сакс Граматик в своите *Деяния на баните*: „На мъжете от Туле (Исландия) им доставя наслада изучаването и записването на историята на всички народи и за тях не е по-славно да запечатват своите превъзходства, отколкото чуждите.“

Не денят, в който саксонецът е казал своите думи; а онзи, в който един враг ги е увековечил, бележи историческа дата. Пророческа дата за нещо, което е още в бъдещето: забравата за кръв и нации, солидарността на човешкия род. Предложението дължи своята добродетел на схващането за отечество; Снори, поради факта, че го разказва, го превъзмогва и надхвърля.

Друга дан към един враг си припомням в последните глави на *Седемте стожера на мъдростта* от Лоурънс — той хвали храбростта на един германски отряд и пише тези думи: „Тогава, за пръв път в този

поход, се възгордах заради мъжете, убили моите братя.“ И добавя после: „Те бяха величествени.“

[1] Карлайл (Първите крале на Норвегия, XI) разваля с една нещастна прибавка тази пестеливост. Към шестте стъпки английска земя притуря „за погребение“. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.